

## მთა და მთიელნი ქართულ იდენტობრივ ნარატივში

მარიამ ჩხარტიშვილი

საქართველო

### პრობლემის დასმა

იდენტობრივი ნარატივი ეს არის დისკურსი, რომელიც წარმოადგენს პასუხს ერისათვის ეგზისტენციალური მნიშვნელობის კითხვებზე: „ვინ ვართ“? „ვინ ვიყავით“? „როგორია ჩვენი მომავალი“? „რა არის ჩვენი არსებობის საზრისი“?

ამ ნარატივს კოლექტიურ-კულტურულ იდენტობაზე აღმოცენებული ერთობის (ჩვენ-ჯგუფის) კულტურული ელიტა ქმნის: ხდება საზიარო ისტორიული გამოცდილების ფაქტების განსაზღვრა და მათი რეინტერპრეტაცია ერთიან კონტექსტში.

იდენტობრივი ნარატივის მეშვეობით ადამიანებს უყალიბდებათ ჯგუფური სოლიდარობის განცდა.

ეროვნული იდენტობრივი ნარატივები მრავალი თემის მომცველია. არსებითად ესაა თხრობანი მშობლიური ერის (უკვე რეალურის ან პოტენციურად არსებულის) რაობაზე. განიხილება ჩვენ-ჯგუფის წარსული, მისი სოციალური აღნაგობა და სოციალურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობა, რეგიონალურ იდენტობათა მიმართება ეროვნულ იდენტობასთან, ფასეულობათა სისტემა, მორალურ ვალდებულებათა სქემა, კულტურული უნიკალურობა (ენა, რელიგია, მიღწევები ხელოვნებაში თუ ტექნიკაში), ეთნიკური რჩეულობა, გლობალური მისია, ერად ყოფნის ღვთაებრივი ნებით განპირობებულობა, საერთო ბედისწერა და მომავალი, ეროვნული ხასიათის თავისებურებანი, მიმართება „სხვებთან“ (ეთნიკურ ჯგუფებთან ქვეყნის შიგნით და სხვა ერებთან ქვეყნის გარეთ), მშობლიური მიწის საკრალურობა, და ა.შ. მოკლედ, იდენტობრივი ნარატივი მოიცავს ყველაფერს, რაც უკავშირდება კოლექტიური „მეს“ ანუ „ჩვენ“-ის განმარტებას.

თანამედროვე დასავლურ სამეცნიერო ლიტერატურაში იდენტობრივ ნარატივებს განსაკუთრებული ინტერესით სწავლობენ. საქართველოში კვლევის ეს მიმართულება ნაკლებად გამოკვეთილია. ამის მიზეზი ის გახლავთ, რომ ქართველ ჰუმანიტართა მნიშვნელოვანი ნაწილი ერის ფენომენს ხედავს ესენციალისტურად. პირადად მე ერის კონსოლიდების პროცესს განვიხილავ კონსტრუქციონისტული პოზიციით, აქედან გამომდინარე იდენტობრივი ნარატივის კვლევა ჩემთვის პრიორიტეტია.

ჩემს ადრე გამოქვეყნებულ გამოკვლევებში უკვე გავაანალიზე ქართულ იდენტობრივი ნარატივის სხვადასხვა საკითხი და განვსაზღვრე

თითოეული მათგანის კავშირი ნაციონალიზმის ფუნდამენტურ იდეალებთან<sup>1</sup>. წინამდებარე ნაშრომში მე ვაგრძელებ ძიებას აღნიშნული მიმართულებით. კონკრეტულად, გავანალიზებ თემას, რომელსაც პირობითად შეიძლება ეწოდოს „ეროვნული ლანდშაფტის კონცეპტუალიზება“.

ტერიტორია კოლექტიურ კულტურულ იდენტობაზე დაფუძნებული ერთობების ერთ-ერთი უმთავრესი მარკერია, შესაბამისად, იდენტობრივ ნარატივებში სრულიად გამორჩეული ადგილი უკავია მშობლიურ მიწის შესახებ დისკურსს. საკრალიზებული ლანდშაფტები, რომელნიც ინიშნება ამ მიწაზე, არის „მეხსიერების ადგილები“<sup>2</sup>. მათი ერთი ნაწილი ხელოვნურად იქმნება შესაბამისი დარგის პროფესიონალების მიერ, მეორე ნაწილი კი ბუნებრივი წარმოშობისაა. ისინი (ასევე სპეციალისტების ძალისხმევით) ეროვნულ სიმბოლოდ იქცევა და ივსება ეროვნული კონსოლიდაციის პროცესისათვის ხელშემწყობი კულტურული საზრისით.

ამჯერად მე შევეხები მთას, მთურ ლანდშაფტს, როგორც ქართული იდენტობის მარკერს.

ეროვნული იდენტობრივი ნარატივი არის აბსტრაქცია, რომელიც გვევლინება სხვადასხვა ტექსტის ერთობლიობის სახით. ამ ტექსტების ერთ-ერთი სახე მხატვრული ლიტერატურაა. სწორედ მას გამოვიყენებ წყაროდ ამ გამოკვლევაში. დასმული პრობლემის კვლევისათვის ეს წყარო ყველაზე უფრო რელევანტურია

### **ფაქტობრივი მონაცემების ანალიზი.**

ერთი შეხედვით მოულოდნელად, მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ათწლეულებიდან, ქართულ პოეზიასა და პროზაში მთების, მთური ლანდშაფტების, მთიელების მხატვრული რეპრეზენტირება აქტუალური ხდება. ქართველი მწერლები და პოეტები დიდი გამომსახველობით აღწერენ მთების მომწუსხველ სილამაზეს.

ქართველი მწერლების ყურადღებას განსაკუთრებით იპყრობს მთის მდინარეები, რომელთა უდიდესი ენერჯია, მუდმივად მოძრაობაში ყოფნა სანიშნოდ დაუსახავთ. ამ მდინარეების შედარება ხდება ბარის მდინარეებთან და აშკარად უპირატესობა პირველებს ენიჭებათ. საერთოდაც მთას ბართან შედარებით ეძლევა უპირატესობა. მთის ჰავა ჯანმრთელია და მთაში ცხოვრება უკეთესია. არათუ მშვენიერი ტყიანი მთები, არამედ სალი კლდეებიც

<sup>1</sup> მ. ჩხარტიშვილი. ქართული ეთნიკ რელიგიური მოქცევის ეპოქაში. თბ., 2009; მ. ჩხარტიშვილი, ქ. მანია. ქართველთა ნაციონალური კონსოლიდაციის პროცესის ასახვა ბეჭდურ მედიაში. ივერია და მისი მკითხველი საქართველო. თბ., 2011; მ. ჩხარტიშვილი. ზვიად გამსახურდიასეული ქართველი ერის ნარატივი (რეპრეზენტაცია და კომენტარები). ზვიად გამსახურდია - პოლიტიკა, მეცნიერება, ლიტერატურა, კონფერენციის მასალები, თბ., 2020, გვ. 7-27.

<sup>2</sup> Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations, 1989, № 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory, გვ. 7-24.

კი ჯობია ბარის ყველა სიკეთეს. ქართველი მწერლები უსაზღვრო მიჯაჭვულობის გრძნობას ამჟღავნებენ მთების მიმართ, მათ ქმნილებებში მთები აშკარად მშობლიურ მინასთან ასოცირდება. ისეთი შთაბეჭდილებაა, რომ მთიანი ლანდშაფტი განაპირობებს მთის ფლორისა და ფაუნის სიკარგესაც. მთის მოსახლეობა გამორჩეულია ზნეობრივი სიკეთეებით: ვაჟკაცობა, გონიერება, უღალატობა, მასპინძლობის უნარი, ფიზიკური სიჩაუქე – ეს ყველა მათი უპირობო მახასიათებელია. თუ გამოერია მოღალატე, ის მოიკვეთება თემისაგან, როგორც მთური ეთიკური კოდექსის უგულვებელმყოფელი.

მთიელები ქართული ერთიანობის იდეის მატარებელნი არიან. საერთო მტრის მოსაგერიებლადაც ძალ-ღონეს არ იშურებენ. საქართველოს ბარის მოსახლეობას მხარში უდგანან. მათშია ენერჯია, მათ შეინახეს ქართული ავთენტური თვითი.

ამ ყველაფრიდან მკითხველმა ის დასკვნა უნდა გამოიტანოს, რომ სწორედ მთის რეგიონები გადაარჩინენ საქართველოს და უზრუნველყოფენ მის ნათელ მომავალს.

ნათქვამის ილუსტრირება შეიძლება არაერთი მაგალითით. ნაშრომის შეზღუდული მოცულობა საშუალებას არ მომცემს გავზარდო წყაროთა ჩამონათვალი ან საილუსტრაციოდ მოვიყვანო ვრცელი ამონარიდები მათგან. თუმცა ის მცირე ნაწილი, რაც ამჯერად იქნება განხილული, ვიმედოვნებ, რომ ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის მკითხველს.

მთის და მთური ლანდშაფტის კონცეპტუალიზების კუთხით ძალიან საინტერესოა ქართული რომანტიზმის უდიდესი წარმომადგენლის ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოემა „ბედი ქართლისა“ (1839). ამ პოემაში, როგორც ცნობილია, ბარათაშვილი, შესაბამისი მხატვრული სახეების საშუალებით, განიხილავს ქართველთა პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხს, კერძოდ, მეფე ერეკლე მეორის მიერ რუსეთზე გეზის აღებას და ამ ცვლილების ფონზე ქართული იდენტობის შენარჩუნების პრობლემას. აი, სწორედ ამ მიზანდასახულების პოემაში არის მონაკვეთი, რომელიც ფაქტობრივად მდინარე არაგვის ქებათა ქებაა. პოეტური გამომსახველობის თვალსაზრისით, ეს ერთ-ერთი ყველაზე შთამბეჭდავი ადგილია ამ პოემაში. ნ. ბარათაშვილი აღწერს მთის მდინარეს და მის გარშემო არსებულ ბუნებას და ამას უკავშირებს ეროვნულ ხასიათს: „ჰოი, ნაპირნო, არაგვის პირნო, / მობიბინენო, შვებით მომზირნო, / ქართველსა გულმან როგორ გაუძლოს, / ოდეს შვენება თქვენი იხილოს, / რომ თქვენს ბუჩქებში არა ჩამოხდეს, / რაც უნდა გზასაც ეშურებოდეს! / როგორ იქნება არ განისვენოს / სამჯერ ხომ მაინც გადაჰკრავს ღვინოს, / ცხენს მოაძოვებს, თვალს მოატყუებს, / გამოიღვიძებს – შუბლს განიგრილებს, / ერთს ქართველურად კიდევ შესძახებს, / არაგვო, მაგ შენს ამწვანებულ მთებს, / და მერმე თუნდაც დაუგვიანდეს, იგი იმისთვის აღარ დაღონდეს“!

აქ მთიანი ლანდშაფტის აპოლოგიაა. ის ადამიანის მსოფლხედვას თავის კვალს ამჩნევს. მისი გავლენა აშკარად დადებითია.

თუ გავითვალისწინებთ ამავე ავტორის მიერ რამდენიმე წლით ადრე დაწერილ ლექსს „ფიქრნი მტკვრის პირას“, ეს აზრი კიდევ უფრო დამაჯერებლად მოგვეჩვენება: მტკვრის პირას გასული პოეტი სულაც არ არის ისე ოპტიმისტურად განწყობილი, როგორც აღნიშნულ პოემაში დახატული ქართველი, რომელსაც არაგვისპირი შვებას ჰგვრის და ოპტიმიზმით ავსებს: „ვინ იცის, მტკვარო, რას ბუტბუტებ, ვისთვის რას იტყვი?/მრავალ დროების მოწამე ხარ, მაგრამ ხარ უტყვი!/არ ვიცი, ამ დროს ჩემს წინაშე ჩვენი ცხოვრება/რად იყო ფუჭი და მხოლოდა ამოება“?

ნ.ბარათაშვილი ერთადერთი ქართველი მწერალი როდია მეცხრამეტე საუკუნეში, რომელიც აღწერს არაგვს და მისი, როგორც ქართული იდენტობის, ერთ-ერთი სიმბოლოს შესახებ აზრს გვიყალიბებს. ილია ჭავჭავაძის და ვაჟა ფშაველას მიმართვა არაგვისადმი არის უდიდესი ინტიმით სავსე: მთის მდინარე არაგვი განუყოფელია ქართველობისაგან. ილია შემდეგნაირად იხსენიებს არაგვს თავის პოემაში „აჩრდილი“ (1859. საბოლოო რედაქცია 1872): „ჩვენო არაგვო! რარიგ მიყვარხარ!/.ქართველის ცხოვრების მოწამე შენ ხარ.../ შენს კიდებზედ ჩემი მამული/იყო ერთ დროსა გამშვენებული“.

არაგვი, ეს უსულო არსი, პოეტის ხედვით, ცოცხალია და კიდევ მეტი, ის ქართველად ყოფნის აუცილებელი ატრიბუტია:

და აი, ნაწყვეტი ვაჟა-ფშაველას ლექსიდანაც „არაგვს“ (1886): „დამწუხრებულმა, არაგვო,/ რო გნახე, გავიხარეო,/სრულიად გამოვიცვალე,/წელშიაც ვავიხარეო./რა ლამაზია, წყეულო,/ შენთ ზვირთთა ლაღნი ჩქერანი,/ გააფთრებულსა ტალღასა/ კლდეს რო წაუვლენ თქერანი!/ შენ თვალს გარიდებ მაშინა,/ მთებისკე მწადის ცქერანი,/ უნდომლად მამინდებიან/ბედკრულს ბედკრულნი მღერანი./ გულიც იქ იწევს, თვალიცა,/ იქ რო მაღალი მთებია,/ ვინც რომ გიჟმაჟი გაგზარდა,/ ვის ძუძუც პირში გდებია“.

არაგვის გარდა ქართველ მწერალთა თვალი მიპყრობილია მდინარე თერგს. თერგიც ისევ და ისევ მათი ინტერესის არეალში ექცევა იმის გამო, რომ მთის მდინარეა. თერგის განუმეორებელი სახის შექმნას იწყებს გრიგოლ ორბელიანი თავის ლექსში „სალამო გამოსალმებისა“ (1840). პოეტი თავიდან ხატავს კავკასიონს, მერე თერგს: „ბუმბერაზ მთანი მდუმარედ ცათამდის აყუდებულნი,/ ჰსხედან, ვით დევნი, სპეტაკის ყინულ გვირგვინით შემკულნი!/ მათ კლდოვან გვერდთა შავადა ღრუბელნი ზედდაჰსწოლიან,/ და მრისხანებით ქვეყანას წარღვნითა ემუქრებიან./...გაზაფხული-სა ველითა ტყე შემოსილი სიმწვანით,/ მთებისა კალთებს შეამკობს სატკბო სუნნელთა მოფენით./ წყალნი მთით დაქანებულნი, აღმასებრ უფსკრულს ჰსცვივიან,/ თერგი ჰრბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან“.

გრიგოლ ორბელიანი გვთავაზობს მხოლოდ ბუნების მშვენიერ სურათს, ილია კი საზრისს უძებნის ამ სურათს, რითაც დისკურსი თერგზე, მთაზე და ბარზე იქცევა ქართული იდენტობრივი ნარატივის განუყოფელ ნაწილად. მხედველობაში მაქვს ილიას „მგზავრის წერილები“ (1861), რომელიც ქართული ნაციონალიზმის არსის გასააზრებლად ერთ-ერთი უმთავრესი ტექსტია. სხვა ბევრ საკითხთან ერთად სწორედ აქ ეხება ილია თერგსაც იმისათვის, რათა გამოხატოს მისთვის მნიშვნელოვანი იდეები: „ეგ დასალუპავი თერგი! რა ორპირი ყოფილა! დახე, როგორ მიმკვდარა. რაკი ზურგი ჩვენსკენ უქნია და პირი რუსეთისაკენ, რაკი გაუმინდვრებია და გაუვაკნია, როგორღაც ის დევგმირული ხმა ჩასწყვეტია. ჩვენი დამთხვეული თერგი ვლადიკავკასთან ის თერგი აღარ არის, რომელზედაც ჩვენს პოეტს უთქვამს: „თერგი ჰრბის, თერგი ჰღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან...“ იქ ისე დამდოვრებულა, ისე მიმკვდარა, თითქო ან როზგქვემ არის გატარებულიო, ან დიდი ჩინი მიუღიაო. მაგრამ იქნება თერგი იქ ეგრე იმიტომ მიჩუმებულა, რომ მობანე კლდენი გვერდით არ ახლავს, ის კლდენი, რომლის „კლდოვანთა გულთა ღრუბელნი შავადა ზედ დასწოლიან და მრისხანებით ქვეყანას წარღვნითა ემუქრებიან“. მაგრამ მაინცდამაინც ვაი შენ, ჩემო თერგო! შენ, ჩემო ძმობილო, ზოგიერთ კაცსავით, საცა მისულხარ, იქაური ქუდიც დაგიხურავს. ცოდვა არ არის, შენი ჭექა-ქუხილი, შენი ზარიანი ხმაურობა, შენი შფოთვა და ფოთვა, შენი გაუთავებელი ბრძოლა ქვე-კლდე-ღრესთან, თითქო შენი განიერი წადილი შენს ვინრო საწოლში ვერ მოთავსებულაო. ბევრი რამ საგულისყუროა შენში, ჩემო დაუმონავო თერგო, შენს ძლევამოსილს და შეუპოვარს დენაშია. აქ კი მიმრჩვალხარ დამარცხებულ და ნათრევ ლომსავითა. ცოდვა ხარ და ცოდვას შვრები“!

თერგით მოხიბლვის მიზეზი, როგორც ითქვა, მისი მთასთან კავშირია. ვაკეზე მდინარე თერგი პოეტის აღფრთოვანებას აღარ იწვევს. ილიაც აღწერს დიდი მონდომებით მყინვარს, მაგრამ არ იწონებს მის პირქუშობას, მედიდურობას და უძრობას და მას ენერგიულ თერგს უპირისპირებს. თუმც ეს ენერგიულობა თერგს, სწორედ მთისაგან რომ აქვს, კლდის გულიდან ამონახეთქი რომაა, ეს საგანგებოდ აღნიშნულია: „ოთახიდან გარეთ გამოვედი და შევხედე სტეფანწმინდის პირდაპირ აყუდებულ მყინვარსა, რომელსაც ყაზბეგის მთას ეძახიან. დიდებული რამ არის ეგ მყინვარი. აბა მაგას შეუძლიან სთქვას: ცა ქუდადა მაქვს და დედამინა ქალამნადაო. ცისა ლაჟვარდზედ მოჩანდა იგი თეთრად და აუმიღვრევლად. ერთის მუჭის ოდენი ღრუბელიც არა ჰფარავდა მის მაღალ შუბლსა, მის ყინვით შევერცხლილს თავსა. ერთადერთი ვარსკვლავი, მეტად ბრწყინვალე, ზედ დაჰნათიდა, ერთს ალაგს გაჩერებული, თითქო მყინვარის დიდებულ სახეს განუცვიფრებიაო. მყინვარი!.. დიდებულია, მყუდრო და მშვიდობიანი, მაგრამ ცივია და თეთრი. დანახვა მისი მაკვირვებს და არ მაღელვებს, მა-

ციებს და არ მათობს...- დალოცა ღმერთმა ისევ თავზედ ხელაღებული, გიჟი, გადარეული, შეუპოვარი და დაუმონავი, მღვრიე თერგი. შავის კლდის გულიდამ გადმომსკდარი მიდის და მიბლავის და აბლავლებს თავის გარეშემოსა. მიყვარს თერგის ზარიანი ხუილი, გამალებული ბრძოლა, დრტვინვა და ვაი-ვაგლახი. თერგი სახეა ადამიანის გაღვიძებული ცხოვრებისა“.

მთის მთელ სამშობლოსთან ასოცირება უკვე კარგად ჩანს ილიას ადრეულ შემოქმედებაში. 1857 წლით თარიღდება მისი ლექსი „ყვარლის მთებს“. აქ ბუნება, ლანდშაფტი ილიას აინტერესებს იმდენად, რამდენადაც ის უკავშირდება ქართველად ყოფნის იდეას: „სამშობლო მთებო! თქვენი შვილი განებებთ თავსა, /მაგრამ თქვენ ხსოვნას ვერ მივცემ მე დავიწყებასა/ თქვენ ჩემთან ივლით განუყრელად, ვით ჩემი გული,/ თქვენთან, ჰე, მთებო, ბუნებითა შეუღლებული/ ან მომწონს თავი, მეგობრებო, რომ დაბადება თქვენს შორისა მხვდა,/ ბუნებისა თქვენის ვარ შვილი, /გრიგალთა, მეხთა, ქუხილთ შორის ქართველად გაზრდილი“.

ზემოთ მე მოვიყვანე ამონარიდი „მგზავრის წერილებიდან“, რომელიც თერგის, როგორც მთისა და ვაკის მდინარის, დახასიათებას შეიცავდა. მაგრამ ილიას ამ ქმნილების მონაცემები ჩვენთვის საინტერესო საკითხის შესახებ ამით არ ამოიწურება. თხზულების მთავარი გმირი, ლელთ ღუნია მთიელია. ავტორი გვიჩვენებს, რომ ქართველობის შემნახველი სწორედ მთაა. მოხევური დიალექტითა და, ერთი შეხედვით, გულუბრყვილო მსჯელობებით ილია უბრალო მოხვევს ქართული ნაციონალიზმის პროგრამას წარმოათქმევინებს. მთიელი ლელთ ღუნია არა მარტოდენ თავის კუთხის, არამედ ეროვნული საზრუნავითაა მოცული.

ილია წამოჭრის მთისა და ბარის შედარების თემასაც. ავტორი (//მგზავრი) ეკითხება ლელთ ღუნიას თუ, რომელია უკეთესი, მთა თუ ბარი. ლელთ ღუნია ჯერ გაურბის პირდაპირ პასუხს, თუმც შემდგომ არჩევანს მაინც მთის სასარგებლოდ აკეთებს: „მაშ ისევ ბარი სჯობნებია: იქ ხალხი უფრო მაძღარია. – ვინ უწყის? იქაითაც საჭირბოროტოია დარჩენა. ადგილ ჰხამობს. იქაველ კაცს ფერი არა აქვენ, ჯანი არა აქვენ. აქაველ ჯანმრთელნი არნ. ცარგვლის გამჩენმა განაგო იქაით-მაძღრობა, აქაით – სიმრთელე. – რომელი ქვეყანა სჯობია, მაძღარი თუ მრთელი? – ორივენ ერთადა. უერთურთოდ ქვეყანაი გონჯაა. – ორში რომ ერთი ამოგარჩევიონ? ორჩიდა? არჩევიანზედ? ამ ღორღიან კლდეთ ვიჯობდი, ჯანმრთელია. ადამის ძეი ბალახითაც, გაჭირდის, გაძღების, სატკივარს რაი ყევის?“

უპირატესობა, როგორც ვხედავთ, კვლავ მთას ენიჭება, არამარტო ტყიან მთას, არამედ მწირ კლდესაც კი. თითქოს პროტესტია ცივილიზაციის და ურბანიზაციის, ახალი დროის მიერ მოტანილი ცვლილების მიმართ.

მთის კონცეპტუალიზების თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ვაჟა-ფშაველას პოემა „ბახტრიონი“ (1882-1892). ეს ტექსტი საინ-

ტერესო იმითაც, თუ როგორი დიდი რუდუნებით არის აღწერილი მასში მთის ლანდშაფტი: „მოგესალმებით, ქედებო,/ მომაქვს სალამი გვიანი,/ ჩემსამც სამარეს ამკობედ/ თქვენი დეკა და ღვიანი!/ თქვენგანა გულობს ეს გული,/ შიგ გრძნობა უდულს ღვთიანი./ თქვენი მიწოვავ მეც ძუძუ./ ლალიან-ბარაქიანი./ ნუმც გაჯავრდება პირიმზე,/ ნუმც დამწყველიან იანი,/ რომ იმათ დედის ძუძუთა/ ვსუქდები ცოდვილიანი“.

ამასთან ეს ქმნილება ყურადღებას იმსახურებს მთიელთა იდეალიზებული სახეების ძერწვის თვალსაზრისითაც. მთიელთათვის ბარის მტრის ძალადობისაგან მხსნელის მისიის მიწერაც, მთის კონცეპტუალიზების პროცესის ასევე ძალიან საინტერესო შტრიხია: „მთელი კახეთი ქცეულა/ ჩიქილა-მოხდილ ქალადა./ არა სჩანს ხელის შამქცევი,/ მტრის ამომყრელი ჯავრისა, / კაცი არ ჩნდება შამყრელი/ და წინ გამძლოლი ჯარისა.../ დაჯავრდენ თუშნი, რო ნახეს/ ქვეყანა ნაოხარია./ პირი ქნეს, იმათ წინ უძღვის/ ზეზვაი საოცარია./ სუყველამ ტანზე აისხა აბჯარი საომარია./ მე გამომგზავნეს საჩქაროდ/ ფშავს და ხევსურეთს მზირადა/ და დამაბარეს ხვენნი-თა/ სიტყვა, სათქმელი პირადა:/ ჩვენაც ხომ თქვენი ძმანი ვართ/ სისხლით, ხორციით და რჯულითა./ მტერმა დაგვჩაგრა, გვიშველეთ,/ გაუტეხელნო გულითა./ უბაროდ, განა არ იცით,/ მთანიც რო ვერა გვარობენ. გვიშველეთ, ფშაველ-ხევსურნო, ბარზე თათრები ხარობენ.../ ღმერთო და ჩვენო გამჩენო, ხატებო ფშავეთისაო“.

როგორც ვხედავთ, აქცენტია საქართველოს მთისა და ბარის მოსახლეობის წარმომავლობით ერთგვარობაზე და მათ საერთო რწმენა-წარმოდგენებზე. ფშავეთის ხატებს მთიელები კახეთის შველას შესთხოვენ: „აავსეთ თათრის სისხლითა/ ველები კახეთისაო“.

სამშობლო მიწის მთასთან ასოცირება თვალსაჩინოა რაფიელ ერისთავის ცნობილ ლექსში „სამშობლო ხევსურისა“ (1881): „არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,/ არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!.../ მე მირჩევნია შავი კლდე, თოვლიან-ყინულიანი,/ ორბი რომ ბუდობს, ჩანჩქერი გადმოჰქუხს ბროლიწყლიანი,/ ჯიხვი და არჩვი მეყოფა, ხორცი აქვს მარილიანი.../ არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,/ არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!.../ ბარად რომ ვიყო ლალადა, სული მთისაკენ იხარის,/ სალი კლდე ანდამატივით გულს სულ იქითკენ იხარის,/ იქ მიჯობს შავი სიკვდილი, ბარში სიცოცხლეს იმწარის!.../ ბარად რომ მომცე დიდება, ქონება უთვალავია,/ სასახლე ოქროს ტახტითა, ჯარი და ზღვაზე ნავია,/ არა ვინდომო ეგენი, არ მოკვდეს ჩემი თავია...“

ბარისა და მთის შედარებას და მთის უკეთესობის მტკიცებას რაფიელ ერისთავი განაგრძობს მოგვიანებით დანერილ ლექსშიც „მეცხვარე თრი-

ალეთზე“ (1886): „ცხორი ავდენე შირაქით/ თრიალეთისა მთაზედა,/ მეც მოქანცული, მოღლილი,/ ჩამოვჯე ჩემდა ქვაზედა,/....გალაღდა გული, გალალდა,/ჩოლი ბარისგან სნეული,/...ალარ მნადს, ალარ, შირაქი.“

მთების გასულიერება, ერთობის ცოცხალ წევრებად გადაქცევის ტენდენცია კარგად ჩანს ვაჟა-ფშაველას ქმნილებაში „მთანი მალაღნი“ (1895): „იდგენ და ელოდენ. უსაზღვროა მთების მოლოდინი, უსაზღვრო ზღვადა სდგას იმათ გულში. ნითლად, სისხლისფრად შედედებული უთიმთიმებთ გულ-მკერდში.გარეთ, სახეზე-კი არაფერი ეტყობათ, გარდა მტერობისა. ეს არის კიდევ ნიშანი მოლოდინისა. ვინ რა იცის, რა ამბავია მთების გულში, რა ცეცხლი სდულს და გადმოდის.მთებო, მთებო! რას ელით, ვის ელით? ნუთუ გყავთ სატრფო დიდი ხნის უნახავი? იქნება შვილი დაჰკარგეთ? იქნება ძმა, ან დედა გყავთ შორს წასული და არაფერი ამბავი მოგსვლიათ? პასუხი არ ისმის. სდგანან წარბშეუხრელად. ელოდენ, ელიან და კვლავ ექნებათ მოლოდინი. რა დააშრობს იმათ გულში იმ მოლოდინის ზღვას? არა აქვს იმას ბოლო, არც დასასრული, როგორც ღვთაებასროცა ყველა სულდგმულს, მწერს, ბალახს, ყვავილებს, მდინარეს და მოუსვენარს, დაულალავს ნიავს დაეძინებათ, მაშინ, მხოლოდ მაშინ ამოიოხრებენ და ცრემლსა ღვრიან.... არა, არა. ხანდახან თქვენც გიხარიანთ, და ქვეყანას-კი ჰგონია, ვითომ თქვენ არაფერს ჰგრძნობთ. ხომ ვიცი თქვენს გულში სანთლები დაენტება, როცა ლაღი არწივი დაგთამაშებთ თავზე და დასასვენებლად თქვენს კალთაზედ ჩამოეშვება. რა ლამაზები ხართ მაშინ! როგორ გიხდებათ, რომ ის თქვენი აღზრდილი შვილი ისე მამაცი, შეუპოვარი და ლამაზია. ის ხომ შიკრიკიცაა თქვენი.ღმერთს უამბობს, ატყობინებს თქვენს ამბავსარა გაქვთ აზრი? იდეა? გრძნობა? არ ოცნებობთ? როგორ არა! მაშ რაა ის მშვენიერი ყვავილები, თქვენ რომ გულ-მკერდს გიმშვენებთ? ეგაა თქვენი ოცნება, იმედი, ნუგეში. რად იბურავთ თავს ხშირის ნისლებით, თუ ჩუმ-ჩუმად რასმე არა ჰფიქრობთ და მაგ ფიქრს არ გვიმალავთ ადამიანის შვილებს?! რად მოგყავთ ბალახი? რად ადენთ ცივთა წყაროთა? რად აქანებთ ზვავებს? რათა ზრდით ლაღთა ხარ-ჯიხვთა? ვის ატყუებთ, თქვე კარგებო“!

მთის და ბარის შეპირისპირება და ქართულ კულტურისათვის მთის განსაკუთრებული მნიშვნელობის დასაბუთება თვალსაჩინოდ აისახა აკაკისა და ვაჟა-ფშაველას „კაფიობაში“. ეს „კაფიობა“ დაიწყო აკაკის ლექსით, რომელშიც ის თითქოსდა ენას უწუნებდა ვაჟას მისი ფშავეური დიალექტიზმების გამო. არსებითად ეს იყო არა მთის დანუნება, არამედ, პირიქით, მისი აპოლოგია და, ფაქტობრივად, აკაკის მიერ ვაჟას პროვოცირება, რათა მას პასუხისას კიდევ უფრო დიდებულად წარმოეჩინა მთა და მთიელები, დაესაბუთებინა ლოკალური კულტურის ეროვნული განზომილება:

„ენას გინუნებ, ფშაველო,/ მგოსანო მაღალ მთისაო,/თუმც კი გვითესავ მარგალიტს!../ მკითხველიც იმას მკისაო!/ ჯერ არ ვყოფილვარ ფშავეთ-ში,/ მაგრამ კი ვიცნობ ცნობითა;/ შენ დამიხატე ის მხარე/ ფშაურის ქკუა-გრძობითა./ და რაც არ გადმოგიცია/ მის შვენებაზე ენითა,/ მე თვითონ მივხვდი ყოლიფერს,/ შენთანვე აღმაფრენითა./ ვიცი, რომ ფშავლის სო-ფელი/ წმინდაა, მაღალ მთისაო,/ენა – მეტყველი სიმართლის,/გულ-მკერ-დი – ფოლადისაო./ წინეთ რომ ხმალი უჭრიდათ,/ სადღეისოდ სჭრის კა-ლამი/გადაეც ბარის მგოსნისგან/ მთიულებს ძმური სალამი“.

ვაჟამ ადეკვატურად გაიგო აკაკის გამოწვევა: ისიც საუბრობს მთის უნი-კალურობაზე, ოღონდაც ოდნავ უფრო ვრცლად და ეროვნული კონსოლიდა-ციის პროცესის ხელშემწყობი ფაქტებზე უფრო მეტი აქცენით. აი, ნაწყვე-ტი ვაჟას პასუხიდან: „მარგალიტების მფლობელი ენასა ხმარობს ღონედა, / და როცა მარგალიტს სთესავს, ან თუ ააგებს ყორედა, / მაინც ის არი, რაც არი, ჭორები მოაშორეთა! /იქნებ მე, ჩემმა ენამა, სამშობლო დავაღონეთა? /ფრთები შევკვეცეთ ოცნებას, დავამხეთ, დავამონეთა? /უვარგისობის მი-ზეზი ფშავლობა არის სწორედა. / მოძღვნილი არი მთის მიერ, ჩამოტანილი ქარისა, /რატომ არ ჰგუობს, არ ვიცი, ამ ჰანგს ბუნება ბარისა?! /აქაც ხომ ქართველები ვართ, ყვავილი აქაც ჰყვავისა,/ ხატად ჰყავ, სალოცავ ხატად, მთიელთ სამშობლო თავისა./ და ენა მთისა სიმტკიცით მსგავსია კლდისა სა-ლისა;/იქნებ, აკლია, არ ვიცი, ამ ლომს სინაზე ქალისა? /ამისთვის დასაგმო-ბია და წასაღები წყალისა?! /...გულს მისვენია ხატადა ენა მთისა და ბარისა. /მე არც ერთს კილოს არ ვუნუნობ, თუა ქართველის გვარისა, /მოთაყვანე ვარ ყოვლისა იმათ ტკბილის და მწარისა. /სხვა რამ მაშინებს, ისა ვსთქვათ, დამხობი მზის და მთვარისა,/სამშობლოს დამამხობელი და გამომჯრელი კარისა/ სჯობს, რომ იმაზე ვიტიროთ, მუდამ მთქმელი ვარ ამისა,/ ნუ შეგა-შინებსთ, არ გავნებსთ მთიდან ყვირილი ხარისა“.

სამშობლოს მთებთან ასოცირების ტენდენცია ჩანს უფრო მოგვიანო ხანის ქართულ მწერლობაშიც. მაგალითად, ეს ასეა გალაქტიონ ტაბიძის ლექსში „დაბრუნება“ (1918): „სილამოს ლანდები, ვით ბინდი ნიავის, /მიდა-მოს სდებია. /გინახავთ თქვენ ფერი დაბინდულ ქლიავის? /- ეს ჩემი სამ-შობლო მთებია! მე რაღაც იდუმალ მოლოდინს ვუნდები.../ ირგვლივ ზვირ-თებია /და გემი „დალანდი“, რომლითაც ვბრუნდები“.

მთიელთა იდეალიზება და მთის, როგორც ქართული ავთენტური, ხე-ლუხლებელი არსის შემნახველის თემა გრძელდება ქართულ საბჭოურ მხატვრულ ლიტერატურაშიც. ამის საინტერესო მაგალითია აკაკი ბელი-აშვილის რომანი „ვეფხია ხალიბაური“, რომელიც ეკრანიზებულიც იყო, ოღონდაც განსხვავებული სახელწოდებით („ისინი ჩამოვიდნენ მთიდან“). საბჭოთა ეპოქაში ამ თემის აქტუალურობაზე საბჭოთა ლერბში მთის გა-მოსახვაც შეიძლება მიუთითებდეს. მთა ამ ლერბზე ამკარად ქართულ

იდენტობრივ მარკერად არის გააზრებული. მისი ოპოზიცია ველიც ჩანს, მაგრამ ზღვა – არა.

რა უნდა იყოს ქართველ ხელოვანთა მთისადმი ამგვარი დამოკიდებულების მიზეზი? რა თქმა უნდა, ეს პერმანენტული ინტერესი და იდეალიზების სურვილი არ შეიძლება იყოს შემთხვევითი.

როგორც ითქვა, ლანდშაფტების სოციალური შინაარსით ავსება და მათი კოლექტიური მეხსიერების არსენალში ჩართვა, არის ნაციონალიზმის იდეოლოგიის უნივერსალია, რომელიც ახასიათებს ერის ქმნადობის პროცესს ნებისმიერ ქვეყანაში. როგორც ირკვევა, მთის ეროვნულ მარკერად გააზრებაც, უნივერსალიაა. ამას აჩვენებს ბალკანეთის ქვეყნების ეროვნული ნარატივები, რომლებშიც მთები, მთის მოსახლეობა იდეალიზებულია<sup>1</sup>. აქაც, როგორც ქართულ სინამდვილეში, მთა და მთური საზოგადოებები ავთენტური თვითის შემნახველად არის კონცეპტუალიზებული.

კავკასიაც და ბალკანეთიც რეალურად მთიანი რეგიონებია. ამიტომ მთები აქაური ხალხების ცხოვრებაში ისტორიულად დიდ როლს ასრულებდა. მაგრამ ჩანს, ეს არაა მარტო მიზეზი იმისა, რომ ნაციონალური კონსოლიდების პროცესში ეს თემა აქტუალური გახდა. ნაციონალიზმის იდეოლოგიაში და მისგან გამომდინარე ეროვნულ ნარატივებშიც განსაკუთრებული აქცენტი კეთდება ტრადიციაზე. მთა, რომელსაც უფრო გვიან ეხება ცვლილებები, წარმოგვიდგება, როგორც ტრადიციის შემნახველი. ამიტომ ის იპყრობს ნაციონალიზმის იდეოლოგთა ყურადღებას. ამასთან, ერების მშენებლობა გულისხმობს შიდა ტიხრების მოშლას, კულტურული უნიფიცირების პროცესის გაშლას, რათა ერთობის ყველა ნევრი შიდა ჯგუფური სოლიდარობის იდეოლოგიის თანაბრად მიმღები იყოს. ტრადიციის უნაკლოდ შემნახველი მთა და მთიელთა იდეალიზებული სახეები ამ უნიფიცირების სურვილის გამოსატყულებად უნდა მივიჩნიოთ. ეს იმას მიუთითებს, რომ ნაციონალისტები მოსახლეობის შედარებით განკერძოებული ნაწილის ინტეგრირებას ესწრაფვიან.

ამას გარდა, მთით ქართული იდენტობის მარკირება გამოწვეული უნდა იყოს რუსეთთან დაპირისპირებითაც. „ვიყავ რუსეთში, ვნახე ვაკენი“. ეს სტრიქონი აკაკი წერეთლის ერთ-ერთი ლექსიდან კარგად აჩვენებს, ქართველების თვალსაზრისით, თუ რა წარმოადგენს რუსეთის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მარკერს. შესაბამისად, ქართველი ნაციონალისტები მშობლიური ერის იდენტიფიკაციისათვის რადიკალურად განსხვავებულ სიმბოლოს ირჩევენ.

საბჭოთა პერიოდშიც რომ ერთხანს არ ნელდება მთებისადმი ქართველ ხელოვანთა ინტერესი, აიხსნება ქართულ საბჭოთა იდენტობაში მთიანე-

<sup>1</sup> Brunnbauer U., Pichler R. Mountains as „lieux de mémoire“. Highland Values and Nation-Building in the Balkans. *Balkanologie, Revue d'études pluridisciplinaires*, 2002, vol. VI, №1-2, გვ. 77-100.

თის ინტეგრირების სურვილით. წარსულიდან გადმოყოლილი წეს-ჩვეულებები უფრო მყარად შენახული იყო მთაში. საბჭოთა სახელმწიფო ესწრაფოდა მათ მოსპობას (მაგალითად, სისხლის აღების ადათი) და კულტურულ ჰომოგენიზაციას. ამიტომ ინერგებოდა იდეალიზებული მთის ხატი და ამ ფონზე იგმობოდა მავნე ჩვეულებები. საინტერესოა, რომ ესეც პოულობს გარკვეულ პარალელს ბალკანურ გამოცდილებაში. სოციალისტური რეჟიმების დროს მთის კონცეპტუალიზება, როგორც ეროვნული იდენტობრივი მარკერისა, იქაც გაგრძელდა.

### **დასკვნა**

ამგვარად, ჩვენ თვალი გავადევნეთ ახალი დროის ქართული ლიტერატურის ზოგიერთ ძეგლში მთის და მთური ლანდშაფტების გამოსახვის ფაქტებს. დაფიქსირდა ქართველ მწერალთა პერმანენტული ინტერესი ამ თემისადმი. ირკვევა, რომ ეს ინტერესი არ არის შემთხვევითი და ის უკავშირდება ეროვნული კონსოლიდაციის პროცესს. თხრობა მთის, როგორც ქართული ავთენტურობის შენახვის ადგილის და მთიელების, როგორც ქართული იდენტობის მცველთა, შესახებ ქართული იდენტობრივი ნარატივის განუყოფელ ნაწილად გადაიქცა.

მთის კონცეპტუალიზებას ქართულ სინამდვილეში აქვს ხანგრძლივი წინა ისტორია. უძველეს ქართულ ჰაგიოგრაფიული თხზულებაში, წმიდა ნინოს „ცხოვრების“ ვრცელ რედაქციაში (IV ს) ქართულ მწერლობაში პირველად დაისვა მთისა და ბარის კულტურული შეპირისპირების საკითხი. ბარში წმიდა ნინოს ქადაგებას წინააღმდეგობა არ შეხვედრია, მთიელები კი მის მიმართ აგრესიას გამოხატავდნენ („იღრჭენდნენ კბილთა“). მთიელთა ნაწილი, მეფის ერისთავის მხრიდან სადამსჯელო ღონისძიების განხორციელების მიუხედავად, მაინც არ გაქრისტიანდა. ეს აჩვენებს, რომ მთა იმ დროს სრულიად „სხვად“ თუ არ მოაზრებოდა (ენა ქართული ჰქონდა, აშკარად ქართულად ისმენდნენ განმანათლებლის ქადაგებას), გარკვეულად მაინც „სხვად“ იყო აღქმული. ასეთი გახლავთ მთის მოსახლეობის ხედვა გაქრისტიანებულ ქართლის საზოგადოების მიერ. ეს იყო მთის კულტურული ინტეგრაციის მცდელობის პირველი აღწერა.

მთიელთა აღქმა, როგორც ქართული ჩვენ-ჯგუფის მარგინალური თემისა, საუკუნეების განმავლობაში გაგრძელდა. თამარ მეფის ისტორიკოსს ეჭვი შეაქვს, რომ ფხოველნი ქართული იდენტობის ერთ-ერთ უმთავრეს მახასიათებელს – ქრისტიანობას, რეალურად იზიარებენ, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი, მისივე სიტყვით, თავს ქრისტიანებად თვლიან („ქრისტიანობასა იჩემებენ“). XVIII საუკუნეშიც კი ვახუშტი ბაგრატიონი აფიქსირებს კულტურული თვალსაზრისით მთიელთა ნაწილის ქართული ჩვენ-ჯგუფისაგან დაცილებას.

აი, სწორედ ეს ვითარება შეიცვალა მძლავრი კონსოლიდაციის პროცესის შედეგად მეცხრამეტე საუკუნიდან. ქართული ეროვნული ნარატივის შემქმნელნი გვარანმუნებდნენ, რომ ყველა თვალსაზრისით მთა ბარზე უკეთესია, რომ მთაშია დაუნჯებული ქართველი ერის სასიცოცხლო ენერჯია, რომ მთიელი ქართველი არათუ თანაბრად, ბარელი ქართველზე ბევრად მეტადაც კი არის „ჩვენ“.

# MOUNTAINS AND MOUNTAINEERS IN THE GEORGIAN IDENTITY NARRATIVE

**Mariam Chkhartishvili**

*Georgia*

## **Problem statement**

Identity narrative is a discourse that answers questions vital to the nation: Who are we? Who were we? What is our future? What is the sense of our existence?

This narrative is created by the cultural elite of a community (we-group), based on the collective-cultural identity: the facts of common historical experience are identified and reinterpreted in a single context.

Through the identity narrative, people develop a sense of group solidarity.

National identity narrative covers a variety of topics. In essence, this is a narrative about the identity of a native nation (already existing or potential). It discusses the past of we-group, its social structure and relations between social groups, the relationship between the regional and national identities, value system, the scheme of moral obligations, cultural uniqueness (language, religion, technology), ethnic electivity, global mission, divine providence of the nation, common destiny and future, national characteristics, attitudes towards „others“ (with ethnic minorities within the country and with others outside the country), sacrality of the native land, etc. In short, identity narrative includes everything that has to do with the definition of a collective „I“ or „We“.

Identity narratives are studied with a particular interest in Western secondary sources. In Georgia this is still less visited topic because the most of Georgian historians essentialize the phenomenon of nation. Personally, I consider the process of nation-building from a constructivist position; therefore, the study of the identity narrative is a priority for me.

In my previously published studies, I have already analyzed various issues of the Georgian identity narrative and identified the connection of each of them with the fundamental ideals of nationalism.<sup>1</sup> In this work, I continue my research in this direction. In particular, I will analyze a topic that can be conventionally called „conceptualization of the national landscape“.

Territory is one of the basic markers of communities based on collective cultural identity, therefore, the discourse about the native land occupies a completely prominent place in identity narratives. The sacred landscapes assigned to the native land

---

<sup>1</sup> Chkhartishvili M. Georgian ethnics in the epoch of religious conversion. Tbilisi, 2009; Chkhartishvili M., Mania K. Coverage of the process of the Georgian national consolidation in print media. Georgians as readers of „Iveria“. Tbilisi, 2011; Chkhartishvili M. Georgian Identity Narrative by Zviad Gamsakhurdia. Representation and commentaries. Zviad Gamsakhurdia. Politics, Science, Literature, Tbilisi, 2020, pp. 7-27.

are „sites of memory“.<sup>1</sup> One part of them is artificially created by professionals in the field, and the other part is of natural origin. They (as well as the efforts of specialists) become a national symbol and are filled with a cultural sense that contributes to the national consolidation process.

This time I will touch on mountains and mountain landscapes as markers of the Georgian identity.

A national identity narrative is an abstraction represented through the different types of texts. One of them is literary fiction. I will use it as a primary source in this research. This type of sources is the most relevant for the study of the problem

#### **Analysis of factual data.**

At first glance, surprisingly, from the first decades of the 19th century, the artistic depiction of mountains, mountain landscapes and highlanders became relevant in Georgian poetry and prose. Georgian writers and poets began vividly describing the enchanting beauty of the mountains.

Georgian authors are especially attracted by mountain rivers, whose greatest energy and constant motion is an example for them. They were compared to the lowland rivers and the former is clearly preferred. In general, mountains are more preferable to them than lowlands. The mountain climate is healthy and living in the mountains is better. Not only beautiful forested mountains but even sheer cliffs are better than all the goods of the lowlands. Georgian writers express a sense of boundless attachment to the mountains; in their creations the mountains are obviously associated with the native land. It seems that the mountainous landscape contributes to the perfection of mountain flora and fauna. Highlanders are distinguished by moral virtues: courage, intelligence, loyalty, hospitality, physical agility – all these are their unconditional characteristics; if there is a traitor among them, he is expelled from society for disregarding the ethical code of highlanders.

Highlanders are the bearers of the idea of Georgian community. They spare no effort to repulse the common enemy. They support the population of the lowlands of Georgia. They have energy, they have preserved their authentic Georgian identity.

From all this, the reader must conclude that it is the mountainous regions that will save Georgia and ensure its bright future.

This can be illustrated by a number of examples. The limited space of the article does not allow me to expand the list of sources and provide extensive excerpts from them for illustration. However, the small part that will be discussed this time, I hope, will give the reader a clear idea of the whole.

The poem „The Fate of Kartli“ (1839) by Nikoloz Baratashvili, the greatest representative of Georgian romanticism, is very interesting in terms of conceptualizing

---

1 Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations, 1989, № 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory, pp. 7-24.

mountains and mountain landscape. As it is known, in this poem through appropriate poetical images Baratashvili discusses the issue of the political orientation of Georgians, in particular the orientation of King Erekle II towards Russia and the problem of maintaining the Georgian identity against the background of such changes. It is in this poem with such a purpose that there is a passage, which, in fact, is the glorification of the Aragvi River. In terms of poetic imagery, this is one of the strongest points in this poem. Nikoloz Baratashvili describes the mountain river and the nature around it and links it with the national character: „Hey, shores of Aragvi, fluttering, bright meadows, how can the heart of a Georgian man endure when he sees your beauty, wherever he goes, he will get off a horse and have a rest there, he will let the horse graze, he himself will take a nap and after waking up, wet his forehead with water and then he will exclaim in Georgian with admiration, at least once, gazing at the green mountains of the blooming Aragvi gorge, and even if he is late, he will not regret“.

Here is the apology of the mountainous landscape. It affects a person's worldview. Its influence is clearly positive.

If we look at the poem „Meditations by the River Mtkvari“, written by the same author a few years earlier, this opinion seems even more convincing: the poet on the bank of the Mtkvari is not at all as optimistic as a Georgian depicted in the poem, who is relieved and optimistic by the banks of the Aragvi: What means your purl, O Mtkvari old, forebodes it joy or woe?/ You are witness true of bygone days, yet hum in speechless flow./ But why this life of maddening strife, if all its visions fair./ Are bubbles light, illusions bright, that burst and fade forever?/

N. Baratashvili is not the only Georgian writer in the 19th century who describes Aragvi and gives us an idea of its being one of the symbols of Georgian identity. The appeal of Ilia Chavchavadze and Vazha Pshavela to Aragvi is full of great intimacy: the mountain river Aragvi is inseparable from Georgianness. Ilia mentions Aragvi in his poem „The Ghost“ (1859. Final edition 1872): Our Aragvi! I love you so much! / You are an eyewitness to the life of Georgia... / My homeland at your banks / was flourishing at one time.

Aragvi, this inanimate essence, in the poet's view, is alive and even more, it is a necessary attribute of being Georgian.

Apart from Aragvi, the eyes of Georgian writers were upon the Terek River. The Terek was again and again in their area of interest because of its being a mountain river. Grigol Orbeliani begins to create the unique face of Terek in his poem the „Twilight of farewell“ (1840). The poet first depicts the Caucasus and then the Terek: Where mountains climbing to the sky are with a freezing crown/ And rivers throwing wave on waves with shout;/ Abysses – darkened, rocks – bigger than eye can see,/ Where a hunter chases ibex and clouds appear under him./ Where fields,

emerald-colored, become verdant tenderly,/ Delighted springs come running with laughing on them;/ Terek runs, Terek howls,Rocks give bass line...’/

Grigol Orbeliani introduces only a beautiful picture of nature, whereas Ilia Chavchavadze is looking for a purport of this picture; therefore the discourse about the Terek, about mountains and fields, becomes an integral part of the Georgian identity narrative. I have in mind Ilia’s „Traveller’s letters“ (1861), which is one of the main texts on Georgian nationalism. Among many other questions, Ilia here refers to Terek to express important ideas for him:„That baleful Terek! How two-faced it has been! See how dead it is. Whenever it turns its back to us and its face to Russia, when it gets into the plains and the flat country somehow that daemonic, heroic voice ceases. Is that our mad Terek at Vladikavkaz of which our poet sings: „Terek rushes, Terek thunders“ The rocks give back its bass“ There it is as spiritless, as dead, as if it dwelt under the rod or had received a high official post. But perchance Terek is so silent there because the echoing rocks are not by its sides, those rocks: „The clouds lie black upon the rocky heights „And wrathfully threaten the earth with a deluge“. But nevertheless, woe to thee, my Terek! Thou my foster brother, like some men, wherever thou goest thou donnest the hat of the country. No sin is thy thunder, thine awful noise, thy fury and fretting, thine eternal strife with boulders, rock and glen, as if thy large desire could not be contained in thy narrow bed. Much is there that is worthy of thought in thee, our unsubdued Terek, in thy victorious and obstinate course. But here thou art drowned like a slain lion dragged along. Thou art pitiable and thou doest sin!“

As already mentioned, the reason for admiration for the Terek is in its connection with the mountains. The Terek River on the plain no longer excites the poet. Ilia Chavchavadze also very diligently describes the glacier but does not approve of its gloom, mediocrity and immobility and contrasts it with the energetic Terek. However, this energy of the Terek that it receives from the mountain and is drawn from the heart of the rock is especially outlined: „I went out from my room and looked over at Mqinvari, which they call Mount Kazbek. There is something noble about Mqinvari. Truly can it say: the heavens are my head-dress and the earth my slippers. It rose in the azure sky, white and serene. Not a cloud, even of the size of a man’s hand, dimmed its lofty brow, its head silvered with frost. One solitary star of great brilliance shone steadily, as if marvelling at Mqinvari’s noble mien. Mqinvari! Great is it, calm and peaceful, but it is cold and white. Its appearance makes me wonder but doesn’t move me, it chills me and does not warm me – in a word it is Mqinvari / frozen/. Mqinvari with all its grandeur is to be admired but not to be loved. And what do I want with its greatness. The world’s hum, the world’s whirlwind and breezes, the world’s ill or weal makes not even a nerve in his lofty brow twitch. Although his base stands on mother earth his head rests: in heaven; it is isolated; inaccessible. I do

not like such height nor such isolation nor such inaccessibility. Thank God for the desperate, mad, furious, obstinate, disobedient muddy Terek! Leaping from the black rock's heart he goes roaring and shouting on his way. I love Terek's noisy murmur, its hurried struggle, grumbling and lamentation. Terek is the image of human awakened life..."

The association of the mountain with the whole homeland is already well seen in Chhavchavadze's early works. His poem „To Kvareli Mountains“ dates back to 1857. Here Ilia Chavchavadze is interested in nature and landscape as much it is connected with the idea of being Georgian: „Mountains of my homeland! Your son's leaving you behind,/ but memories of you stay as always fresh within my mind;/ You go with me, a part of me, as much me as my heart,/ Yes, mountains, you were fixed within my nature from the start!.../ I was young so self-respect to me was just a word./ But now my friends and I take pride in being one of you./ I am the son of nature. I am Georgian and I grew/ to manhood in the midst of storms by lightning addressed.

Above I quoted an excerpt from the „Traveller's Letters“, in which the Terek is described as both mountainous and lowland river. But the data of this work regarding the issues of our concern does not end there. The main character of this literary work, Lelt Gunia, is a highlander. The author has shown that it is the mountains that preserve Georgian identity. Through the speech of an ordinary peasant, with its Mochevian dialect and at first glance, naive reasoning, Ilia Chavchavadze has presented the program of Georgian nationalism. A mountaineer Lelt Ghunua is concerned not only with his region but also with national problems.

In the same story Ilia Chavchavadze also brings up the topic of comparing mountains and plains. The author (// traveller) asks Lelt Ghunia, which is better: a mountain or a plain. Lelt Gunia at first avoids a straight answer, but then still makes a choice in favour of the mountain: „Then it must be better in the plains; there the people have more to eat. – Who knows? There too there are ills. The climate is unhealthy. The folk thereabouts have no colour, they are not strong. Here we are healthy. The Maker of the round sky has decreed it; there Satiety, here health. – Which is better, the fat land or the healthy? – Both are alike. No place is bad. \* Village shop. – If you were made to choose one of them? – One? To choose! I prefer these broken rocks. It is healthy. Adam's son is but grass, he has wants, he satisfies them, why should he suffer pain?“

The advantage, as we see, is still given to mountains, not only wooded mountains, but also to scarce rocks. It seems to be a protest against civilization and urbanization, the change brought about by the new time.

Vazha-Pshavela's poem „Bakhtrioni“ (1882-1892) is also of special interest in terms of conceptualizing mountains. This text is also interesting because of the great care the mountain landscape is described in it: „Hello, ridges! /Accept my belated

greetings./When I die, let your azaleas and junipers decorate my grave!/ Only with you, this heart is alive and becomes bolder“...

In addition, this work deserves attention in terms of creating the idealized faces of the highlanders. Attributing the mission of savior from violence to the mountaineer as an antagonist the plains is also a very interesting touch of the mountain conceptualization process.

The emphasis is on the homogeneity of the mountainous and lowland population of Georgia and their common beliefs. The highlanders ask the shrines of the Pshavs for help to the Kakhetians: / „Fill the fields with Tatar blood / Fields of Kakheti“.

The connection between the motherland and the mountains is evident in the famous poem by Raphiel Eristavi „The Motherland of Khevsur“ (1881): „Not for all the trees in Eden would I these rugged cliffs exchange,/ Nor for paradise undreamed of would I my native land exchange!/ I love the mounts that rear their heads adorned with never-melting snow,/ The crags where eagles dare not perch, where mighty torrents deafening flow,/ And there to banquet on deer’s flesh as did my fathers long ago./ Not for all the trees in Eden would I these rugged cliffs exchange,/ Nor for paradise undreamed of would I my native land exchange!/ Though beautiful are flowery vales where silver brooklets winding sigh,/ Yet towards Khevsuri’s rocky mounts my heart and soul with yearning fly,/ Life in the valleys I’d renounce for death midst native mountains high./ Not for all the trees in Eden would I these rugged cliffs exchange,/ Nor for paradise undreamed of would I my native land exchange!/ I never longed for wealth or fame that fortune lavishly can pour,/ Nor dreamed of golden palaces with warriors and slaves galore;/ My wish is but to live and die for the highlands I adore!

Raphael Eristavi continues the comparison of plains and mountains and proves the superiority of the mountain in his later poem „The Shepherd in Trialeti“ (1886).

Animation of mountains, the tendency to turn them into living members of community is clearly seen in the work of Vazha-Pshavela „The High Mountains“ (1895): „They were standing and waiting. The mountains’ waiting is boundless; like a boundless sea it lies in their heart; reddish, the color of blood, clotted, it quivers in their heart and chest. Yet outside, on their face, nothing is visible except hostility. This is also a sign of their waiting. Who knows, what goes on in the mountains’ heart, what fire boils, and spills over. Mountains, oh mountains! What are you waiting for, who are you waiting for? Do you really have a beloved whom you haven’t seen for a long time? Perhaps you’ve lost a child? Perhaps a brother, or your mother has gone far away, and you’ve had no news from either? No answer is heard. They stand without twitching their eyebrows. They waited, they are waiting, and again, they will continue to wait. What will dry up that sea of waiting in their heart? It has no end, and no conclusion, like a deity...When every animate being, every flying insect, the grass, flowers, river, and the restless, untiring wind fall asleep, then, only then will they

heave a sigh and shed tears. We, humans, at that point say: Ach, what sadness, like a heavy stone, lies on my heart. Why don't you sing, oh mountains?! Do I really have to die, and not hear your voice, your song? Why don't you laugh? At least show me your smile, my good mountains! How could a single thought have enslaved you, seized and subdued you in such a way that every other strength and sign of life is crushed in your heart and mind?! No, no. From time to time, you, too, rejoice, but the world thinks that you don't feel anything. And yet I know that candles are lit in your heart when a proud, wild eagle plays over your head, and swoops down to your lap to rest. How beautiful you are then! How it suits you, when your son, brought up well by you, is so courageous, fearless, and beautiful. He is, after all, your messenger. He talks to God, discusses your business with Him Do you not have thoughts? Ideas? Feelings? Do you not dream? Of course you do! After all, what are those beautiful flowers which adorn your breast? They are your dreams, hope, and consolation. Why do you surround yourself in thick mists, if you're not secretly thinking of something, and hiding this thought from us, the children of Adam?! Why did you give birth to grass? Why do you let the cold springs flow? Why do you send avalanches crashing down? Why do you raise the wild, free chamois?! Who are you fooling, you good ones“!<sup>1</sup>

The antagonism between the mountain and the plains and the justification of the special importance of mountains in Georgian culture were vividly reflected in the poetic competition between Akaki Tsereteli and Vazha-Pshavela, the so-called „kapi-oba“. It began with a poem by Akaki Tsereteli, criticizing Vazha's language because of his Pshavian dialectisms. In fact, this was not a rejection of mountains, but, on the contrary, their apology and a provocation by Akaki Tsereteli in order to make Vazha Pshavela present the mountains and hills even more magnificently in response, to substantiate the national dimension of local culture.

Vaja adequately understood Akaki's challenge: he also talks about the uniqueness of the mountain, albeit in a little more detail and with more emphasis on facts that contribute to the process of national consolidation.

The tendency to associate the homeland with the mountains can be seen in later Georgian literature, for example, in Galaktion Tabidze's poem „Return“ (1918): /The shadows of evening, like breezes of twilight, / embraces all-round / If you have seen the foggy plums ever, These are my homeland's mounts!/

The idealization of the mountaineers and the theme of preserving the mountains as a genuine, pristine Georgian essence, has been continued in Georgian Soviet fiction. An interesting example of this is Akaki Beliashvili's novel Vepkhia Khalibauri, which was also screened under a different name („They Came from the Mountain“). The depiction of a mountain in the Soviet coat of arms may also indicate the rele-

<sup>1</sup> translated by Mary Childs <http://depts.washington.edu/dtcg/vp/vp12.html>

vance of this topic in Soviet times. The mountain on this coat of arms is clearly perceived as a Georgian marker. There is plain, as its opposition, but not the sea.

What should be the reason for such attitude of Georgian artists towards mountains? Of course, their permanent interest and desire for idealization cannot be accidental to mountains. As has been said, assigning social content to landscapes and including them in the arsenal of collective memory is the universal of the ideology of nationalism that characterizes the process of nation-building in any country. As it turns out, understanding the mountain as a national marker is also universal. This is shown by the national narratives of the Balkan countries in which the mountains, the mountain population are idealized.<sup>1</sup> Here, as in the Georgian reality, mountain and mountain societies are conceptualized as preserving the authentic self.

What should be the reason for this?

Both the Caucasus and the Balkans are actually mountainous regions. This is why mountains have historically played an important role in the lives of the people here. However, it seems that this is not the only reason why this topic has become relevant in the process of national consolidation. The ideology of nationalism (and the resulting national narratives) places particular emphasis on tradition. Highland societies that undergo change later than lowland ones, are presented as preservers of traditions. Thus, it attracts the attention of the ideologists of nationalism. At the same time, the creation of nations means breaking down the internal walls, the deployment of the process of cultural unification, so that all members of the community are equally susceptible to the ideology of internal group solidarity. The idealized faces of the immaculately preserved mountains and hillsides should be seen as an expression of this desire for unification. This indicates that nationalists are seeking to integrate a relatively isolated segment of the population.

Moreover, mountains' becoming a marker of Georgian identity could be caused by confrontation with Russia. „I was in Russia, I saw the fields“. This line from one of Akaki Tsereteli's poems shows well what the Georgians considered one of the markers of Russia. Accordingly, Georgian nationalists choose a radically different symbol to identify their native nation.

Even during Soviet times, the interest of Georgian artists in the mountains did not diminish, which is explained by the desire to integrate mountains into Georgian Soviet identity. The customs of the past are better preserved in the mountains. The Soviet state sought to eradicate them (for example, the custom of blood feud) and cultural homogenization. Interestingly, this also finds some parallels in the Balkan experience. During the socialist regimes, the conceptualization of the mountain as a national identity marker continued there as well.

---

<sup>1</sup> Brunnbauer U., Pichler R. Mountains as „lieux de mémoire“. Highland Values and Nation-Building in the Balkans. *Balkanologie, Revue d'études pluridisciplinaires*, 2002, v. VI, №1-2, pp. 77-100.

## Conclusion

Thus, we have traced the facts of depiction of mountain and mountain landscapes in some monuments of modern Georgian literature. There is a permanent interest of Georgian writers in this topic. It turns out that this interest is not accidental and is associated with the process of national consolidation. The story about the highlands as a place of preservation of Georgian authenticity and the highlanders as defenders of Georgian identity has become an integral part of the Georgian identity narrative.

The conceptualization of the mountain in Georgian reality has a long history. In the ancient Georgian hagiographic works, in the extensive edition of St. Nino's „Life“ (the 4th c.), The issue of the cultural confrontation between mountain and plain was raised for the first time in Georgian literature. Saint Nino's sermons in the lowland regions of Georgia met with no resistance but the highlanders were aggressive against her („were gnashing their teeth“.). Some of the highlanders did not convert to Christianity, despite the punitive measures of King's Eristavs. This shows that, if the mountainous region at that time was not considered as completely „different“, (The language was Georgian, obviously she was preaching in Georgian), at least in some way it was perceived as „other“. This is how the Christianized community of Kartli perceived the mountain population. This was the first description of an attempt of cultural integration of the mountainous communities.

The perception of the mountaineers as a marginal community of the Georgian „we-group“ has lasted for centuries. Queen Tamar's historian(13th c) doubts that they actually shared one of the main markers of Georgian identity – Christianity, despite the fact that, in his words, they consider themselves Christians („attribute themselves to Christianity“). Even in the 18th century Vakhushti Bagrationi mentioned the cultural separation of a part of the mountaineers from the Georgian „We“-group.

Exactly this is the situation that has changed since the nineteenth century as a result of a strong consolidation process: the creators of the Georgian national narrative are trying to assure us that in every way the mountain is better than plain, that the vital energy of the Georgian nation is accumulated in the mountains, that the Georgian highlander is not just „equal“ to the Georgian lowlander, but is much more „we“.